

Sociální vztahy a sociologické proměnné: Metodologická úvaha nad koncepty stratifikace a mobility

FRANTIŠEK CHARVÁT
Ústav pro filosofii a sociologii ČSAV, Praha

1. Úvod do metodologické struktury problému

Empirický popis společenské reality je v sociologickém poznání vázán na pojem proměnné, tedy charakteristiky, již lze přiřadit jednotlivci, skupině nebo společenskému celku. Systém určitých proměnných pak představuje sociologický otisk zkoumaného výseku skutečnosti, na jehož základě má být formulován vědecký výklad sledovaných procesů, možnosti intervence do jejich průběhu, predikce dalšího vývoje apod. Na tomto místě pomineme mnohé závažné okolnosti spjaté se získáváním a zhodnocováním primárních sociologických informací (jako např. reliabilitu, validitu, mohutnost apod.), abychom se mohli soustředit na problematiku s daleko kratší tradicí analytického zpracování: jak koncept sociologické proměnné ovlivňuje celek poznávacího úsilí a jaký „teoretický obsah“ metodologická kategorie sociologické proměnné implikuje.¹ Takto kladené otázky nikterak nesměřují k nedocenění, či dokonce jednostrannému kritickému odmítnutí tradičních forem empirických indikací, obecně v sociologii užívaných a informačně bezesporu cenných; smyslem jejich formulace je postihnout implicitní momenty pouze zdánlivě bezproblémové konceptualizace sociologického výzkumu založeného na pojmu sociologické proměnné.²

Sociologickou proměnnou rozumíme zobrazení určitého výseku populace do mno-

žiny hodnot dané proměnné, což lze symbolicky zapsat jako

$$V: P \rightarrow V(P),$$

kde V značí proměnnou, P určitý výsek populace (zkoumané) a $V(P)$ obor hodnot dané proměnné.

Podstatná na tomto pojetí je skutečnost, že P je chápáno jako množina zkoumaných individuí, přičemž V přiřazuje každému $p \in P$ právě jednu hodnotu $V(P)$. Tato skutečnost má své evidentní klady: umožňuje totiž používat prostředků statistického zpracování k analýze sociologických proměnných, jako např. věku, profese, vzdělání, příjmů, spotřeby, aktivit volného času, participace atd. Má však i svá zřejmá omezení: tím, že definiční obor sociologických proměnných je pojat jako agregace individuí, je problém vztahů mezi jednotlivci, skupinami a uvnitř celé společnosti postižen pouze zprostředkovaně, nepřímě. Jinými slovy: sociologické proměnné nejsou prostředkem přímého měření sociálních vztahů, které formálně představují zobrazení zkoumané populace, resp. určité soustavy jejích částí, do sebe samé. Symbolicky by bylo možné zapsat sociální vztah jako

$$R: X \rightarrow X,$$

kde R je sociální vztah a $X \in \exp P$, což je množina všech podmnožin P , resp. jako

$$R: X \times X \rightarrow R(X \times X),$$

kde $X \times X$ značí kartézský součin množiny X se sebou samou a $R(X \times X)$ představuje obor hodnot vztahu R .³

¹ Není naším cílem podat rozbor at vnitřních, či vnějších okolností problematiky sociologických proměnných. Poznamenejme, že převážná část metodologického zájmu o dané téma se soustřeďuje na otázky spjaté s konstrukcí proměnných (snaha o adekvátní vnitřní strukturu dané proměnné, tj. její kompozici z elementárních proměnných, např. konstrukce prestiže povolání jako funkce odpovědnosti a obtížnosti vztahujících se k danému povolání — viz Svalastoga [9] — či s jejich zpracováním (snaha o adekvátní zpracování a interpretaci korelačních, kauzálních a dalších vztahů mezi proměnnými — viz např. Simon [8]).

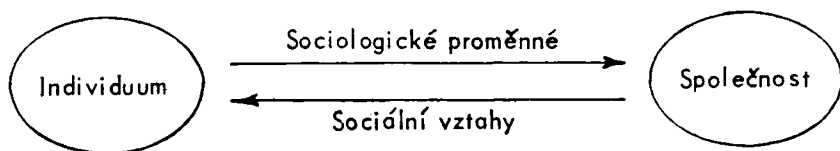
² Hovoříme o sociologické proměnné, avšak máme na mysli empirickou indikaci společenské skutečnosti nazývanou většinou „sociální proměnná“. Odlišný termín, kterého užíváme, má však jak výkladové, tak i obsahové opodstatnění, což vyplývá z dalšího.

³ Uvedená druhá varianta formálního vymezení sociálního vztahu ukazuje jednu z podstatných stránek rozdílu mezi proměnnou a vztahem, která spočívá v pojetí definiční oblasti, o níž dané empirické indikace získáváme.

Analyzujeme-li z formálního hlediska vztahové indikace společenské reality, jako např. exploataci, alienaci, dělbu práce, kooperaci, moc, závislost, podřízenost, přátelství, soupeření, rovnost, náklonnost, soudržnost, oblibu, úctu, formy soužití, závist, politické postoje, důvěru atd., dospějeme

nuti empirického sledování sociálních vztahů ve prospěch sociologických proměnných. Avšak bylo by chybou meze, dané soudobou úrovní poznávacích prostředků sociologického výzkumu sociálních vztahů, považovat za neměnné a absolutní, stejně tak jako odmítnout daný výzkum pro do-

Schéma 1

k závěru, že je nelze chápat jako individuální charakteristiky ani jako charakteristiky sociálních uskupení, získatelné agregací individuálních charakteristik. Sociální vztahy tedy nelze nahrazovat sociologickými proměnnými ani je s nimi ztotožňovat, avšak stejně tak nelze mezi ně klást absolutní dělítko. Kdežto koncept sociologické proměnné sleduje postižení společenské skutečnosti z individuálních charakteristik, kategorie sociálních vztahů reprezentuje výraznou sociální kvalitu v pravém slova smyslu a je tedy rovněž základem pro postižení individuální skutečnosti ze sociálních charakteristik. Tato úvaha je názorně vyjádřena schématem 1.

Ze schématu (uvedeného spíše z didaktických a heuristických důvodů) je zřejmé, že úloha sociologických proměnných a úloha indikací sociálních vztahů jsou z určitého hlediska navzájem komplementární: první zachycují individuální zdroje a podmínky společenského pohybu, druhé pak vyjadřují společenské zdroje a podmínky individuálních pohybů.

Je pravda, že existuje značný nepoměr mezi úrovní gnoseologických prostředků k získání sociologických proměnných a indikací sociálních vztahů. To ostatně bývá častým argumentem pro faktické odmít-

savadní „chudost“ struktur, které mají obory hodnot sociálních vztahů.⁴ Taková skutečnost sice může být důvodem určité nespokojenosti s úrovní gnoseologických prostředků dané analýzy, nemůže však v žádném případě jakkoli zvrátit relevanci získaných poznatků⁵ a vést k odmítnutí empirického výzkumu sociálních vztahů jako takového.

Existují pokusy měřit sociální vztahy a nalézt údaje o jejich obsahové a časové proměnnosti,⁶ avšak tyto pokusy jsou charakteristické tím, že se v nich problém empirického výzkumu vztahů převádí na otázky soustavy proměnných (zpravidla jako dat o skupinách či společenských celcích). Je pravda, že sociologické proměnné na populaci sociálních skupin měří určité sociální vztahy mezi jednotlivci tvořícími dané skupiny, avšak empiricky nepostihují sociální vztahy mezi skupinami. Lze formulovat, i když spíše heuristicky, následující princip: proměnná V na populaci P_2 , vzniklé agregací určitých částí populace P_1 , je empirickým zachycením vztahů na populaci P_1 a naopak. chceme-li empiricky zkoumat vztahy na populaci P_1 , je nutné konstruovat proměnné na populaci P_2 , vzniklé určitou agregací částí populace P_1 . Pochopitelně, takto formulovaný prin-

⁴ „Chudou“ strukturu zde chápeme ve formálním významu: kdežto řada oborů hodnot sociologických proměnných má strukturu reálných čísel či uspořádaných množin, v případě sociálních vztahů je naprostá většina oborů jejich hodnot množinami s prázdnou strukturou. K významu termínů viz např. Bourbaki [2].

⁵ Pro pochopení uveďme analogickou situaci: Jistě je pochopitelná nespokojenost s tím, že disperze

určité proměnné je blízká nule, že tedy daná proměnná zkoumanou populaci nediferencuje. To však neznamená, že by zjištění homogenity zkoumané populace vzhledem k dané proměnné nebylo závažné.

⁶ Viz např. Jackman [3], který se mimo jiné snaží podat empirickou definici sociální rovnosti pomocí kompozice tří proměnných vztahujících se k 60 zemím.

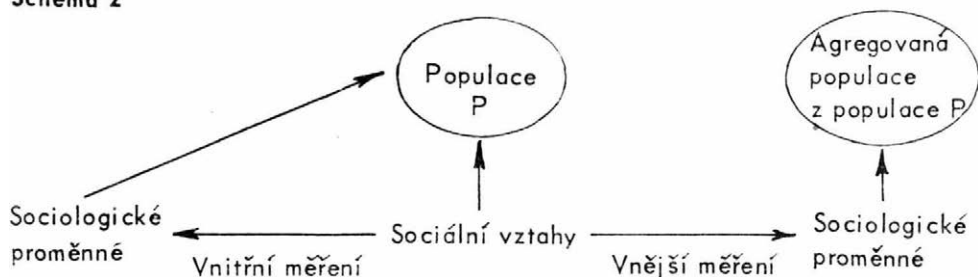
cip není dostatečně instruktivní; bylo by nutné precizovat celý složitý proces zprostředkovaného měření sociálních vztahů pomocí sociologických proměnných.

Problémem zůstává přímé měření sociálních vztahů, tedy zavádění „proměnných“ s hodnotami v populaci samé, v její struktuře. Častější proto bude další způsob mediačního měření sociálních vztahů pomocí proměnných, založený na skutečnosti, že každá proměnná jako empirická indi-

diační (ať vnější, či vnitřní), nebo dokonce přímé měření sociálních vztahů. Celá řada takových zpracování empirických dat a jejich vyhodnocení (především pokud jde o sociologické proměnné na populaci individuí) řeší problém konkrétního výzkumu nikoli sociálních vztahů, ale spíše vnitřní struktury (tj. intravztahů) jednotlivce v určitém společenském souhrnu.⁸

Distribuce proměnných v zkoumané populaci totiž postihuje zdroje (ať individu-

Schéma 2

kace na zkoumané populaci zprostředkované odráží určité sociální vztahy vyjádřené v charakteristikách elementů dané populace.⁷

Lze tedy shrnout: empirické postižení sociálních vztahů pomocí sociologických proměnných je možné dvojím způsobem, a to jednak prostřednictvím proměnných na agregované části zkoumané populace (vnější měření), jednak prostřednictvím proměnných, jejichž hodnoty jsou důsledky určitého souboru sociálních vztahů (vnitřní měření) — viz schéma 2.

Nelze však přijmout závěr, že by empirický popis sociálních vztahů byl vyčerpán jejich vnitřním a vnějším měřením. Přímé měření sociálních vztahů zůstává nadále jedním z nejzávažnějších úkolů empirického sociologického výzkumu. Bylo by však chybou považovat tradiční způsoby statistického zpracování proměnných, včetně interpretací zvolených modelů, za me-

ální, skupinové či celospolečenské) a síly sociálního pohybu, a nikoli vztahy a podmínky, v nichž ke spotřebě těchto zdrojů dochází. Tak např. distribuce příjmů nepodává postačující informaci o tom, jaké sociální vztahy spoluvytvářejí takovou distribuci a jaké vztahy spoluvytváří taková distribuce na dané populaci.

Lze tedy říci, že v konceptu sociologické proměnné je založena parcialita tradičního empirického pohledu na skutečnost; zde je patrně souvislost s „věčným“ problémem rozporu teoretických a empirických forem sociologického poznání.⁹

Tato parcialita sociologických proměnných není jistě ničím katastrofálním, avšak pouze v tom případě, je-li pochopena a respektována. Je-li nepostižena a neadekvátně rozšířena, může být základem vědeckých omylů. Tak jako nelze pouze na základě rovnosti objemů dvou těles rozhodnout o jejich shodnosti, nelze v kompa-

⁷ Je evidentní, že ani tato varianta měření sociálních vztahů „skrytých“ v určitých sociologických proměnných není ničím snadným a vyžaduje přinejmenším důkladnou analýzu (omezíme-li se pouze na sociálně vztahovou interpretaci příslušných proměnných), nebo dokonce vlastní gnosologický aparát, který by bylo velmi obtížné ztotožnit s tradičními statistickými postupy. Modely odpovídající povaze nastoleného problému budou svým charakterem odlišné od běžných statistických typů.

⁸ To platí o tradičních statistických procedurách,

ale i o veškerých formách vyhodnocení dat založených na konceptu sociologické proměnné v běžném smyslu, tzn. např. i o kauzálních modelech — viz Blalock [1].

⁹ Nebylo by však správné zkratově spojovat sociologické proměnné s empirickými a sociálními vztahy s teoretickými formami sociologické analýzy; cílem našich úvah je totiž podtrhnout empirickou postižitelnost sociálních vztahů, a tak odmítnout neoprávněnou generalizaci o parcialitě empirických forem sociologického výzkumu.

Stratifikační proměnné	Strukturní vztahy
vlastnictví (ve smyslu sociologické proměnné, tedy vlastnictví užitečných hodnot nebo jejich ekvivalentu)	vlastnictví (ve smyslu sociálního vztahu, tedy vztahu mezi lidmi, třídami, sociálními uskupeními, event. společenskými celky)
profese (složitost povolání, jeho prestiž apod.)	dělba práce a kooperace
příjem, spotřeba	sociální rovnost
věk, etnické a demografické charakteristiky	generační a rodinné vztahy, formy soužití
vzdělání	vztahy mezi fyzickou a duševní prací
participace (účast na moci a správě)	politické zájmy, formy a podmínky jejich uskutečnění
aktivity volného času	sociální vztahy v kontextu životního způsobu (např. přátelství, důvěra, soudržnost, obliba, závist apod.)

rativních sociologických procedurách na základě soustav sociologických proměnných rozhodovat o totožnosti komplexních procesů, jejichž určité stránky dané soustavy proměnných postihují; tak jako nelze z předpokládaného objemu tělesa předpovídat jeho tvar, nelze na základě extrapolovaných hodnot sociologických proměnných, postihujících určité stránky zkoumaného jevu, predikovat jeho celistvou podobu.¹⁰ I přes zjevnou nepřesnost uvedených přírovnání, majících spíše význam názorné analogie, je patrná nezbytnost postižení vztahových momentů zkoumaných společenských procesů.¹¹

Pokusme se v dalším tyto úvahy krátce komentovat v souvislosti se sociální stratifikací a mobilitou.

2. Stratifikace a mobilita jako agregáty sociologických proměnných a jejich pohybu

Zdurazněme na samém počátku těchto úvah, že jde pouze o určitý druh metodologické analýzy problematiky stratifikace a mobility, který však není nikterak zanedbatelný.

Vazba stratifikace na koncept sociologické proměnné, resp. určitého souhrnu takových proměnných, je zřejmá.¹² Tato

skutečnost také výrazně omezuje deskriptivní a explikativní kompetenci stratifikačního členění společnosti. Pojem stratifikace jako takový poskytuje pouze nepřímé prostředky měření soustav sociálních vztahů té či oné společnosti nebo její části. Proto v referenčním rámci stratifikace nelze zkoumané celky komparovat či predikovat.

Pokusme se alespoň v určitém výběru porovnat tradiční sociologické proměnné stratifikačních výzkumů se soustavou sociálních vztahů. zachycenou stratifikací pouze částečně a nepřímou (a tedy s indikacemi, které markantně prokazují omezenou kompetenci stratifikačních otisků společenské skutečnosti). V tomto souhrnu označujeme příslušné sociální vztahy jako vztahy strukturní (jde tedy o konfrontaci stratifikačních proměnných a strukturních vztahů), neboť koncept struktury bývá zpravidla vázán ke kategorii vztahu.

Uvedené schéma naznačuje, které strukturní vztahy stratifikační proměnné nepostihují bezprostředně, i když jsou proti sobě kladeny ty momenty stratifikace a struktury, kterých lze prioritně používat k nepřímým formám měření sociálních vztahů a k interpretačním hodnoce-

¹⁰ Jinými slovy: protiklad sociologických proměnných a sociálních vztahů má zanedbatelný význam rovněž pro validitu komparativních a prognostických sociologických procedur.

¹¹ Na tom nemůže nic změnit ani skutečnost, že prostředky tvorby (resp. získávání) příslušných pri-

márních dat o sociálních vztazích dosud nejsou rozvinuty v dostatečné míře.

¹² Není naším záměrem jakkoliv analyzovat nebo komentovat různé koncepty volby stratifikačních proměnných.

ním distribucí sociologických proměnných. Důležitá je především okolnost, že soustava strukturních vztahů nejenže postihuje závažná sociální místa bezprostředně nepokrytá stratifikačním výzkumem, ale že také představuje základní výkladový a interpretační rámec stratifikačních proměnných i jejich agregací.¹³

To se pochopitelně týká i vztahů mezi stratifikačními proměnnými, jako např. různých typů statusové inkonzistence,¹⁴ další kategorie, vázané skrze sociální stratifikaci na koncept sociologické proměnné, totiž mobility. Sociální mobilita jako agregace individuálních pohybů ve stratifikačních dimenzích nepostihuje empiricky proměnu strukturních vztahů; matice profesionálních drah není prostředkem přímého měření změn v dělbě práce a kooperaci. Je sice pravda, že mobilitních proměnných lze používat jak pro vnitřní, tak pro vnější měření proměn příslušných strukturních vztahů, ale takové nepřímé formy nemohou být obecně považovány za jedinou možnost empirického zachycení pohybů v sociálních vztazích, které jsou podstatné pro výzkum společenské změny.¹⁵

Pokusme se ilustrativně přiblížit smysl vyslovených úvah. Známou hypotézu Lenského o vztahu statusové inkonzistence a preference politické změny (Lenski 1954), korigovanou některými pozdějšími výzkumy (např. Olsen, Tully 1972), by bylo zřejmě správnější formulovat takto: pokud statusová inkonzistence zprostředkovaně měří (a potvrzuje) takové sociální vztahy (tzn. vzájemné vztahy určitých sociálních uskupení), které znemožňují sociální pohyb odstraňující danou inkonzistenci, jsou takto změřené vztahy základem

zájmu o takovou politickou změnu, která vytváří předpoklady k negaci a k nahrazení daných vztahů. Jinými slovy: nikoli vztahy mezi hodnotami proměnných, nikoli číselné disproporce samy jsou základem zájmu o politickou změnu, ale sociální vztahy¹⁶ vedoucí k „mobilitě“ sebe samých.

Nebo vezměme k ilustraci výše uvedených úvah jako druhý příklad problematiku komparace permeability v různých společnostech. Dosavadní teoretické a typologické pokusy o explikaci empirických indikací tohoto typu (viz např. Svalastoga 1961, 1965) setrvávají v rámci vymezeném konceptem sociologické proměnné a nekládou si otázku souvislostí permeability se soustavou sociálních vztahů a s možnostmi jejich měření (ať přímého, či nepřímého), i když právě permeabilita je založena ve vztazích mezi sociálními uskupeními, které musí být i empirickým fundamentem jejich komparací.¹⁷ To se pochopitelně týká i celé řady dalších komparovaných indikací, a to nejen stratifikačního či mobilitního typu. I když je jisté teoreticky možné odvozovat od intervalů hodnot indexu permeability různé typy společenského uspořádání, jde spíše o konstrukční snahu než o výraz reálných procesů a jejich zákonitostí.

3. Závěr

Interpretační používání i konkrétní empirické postihování sociálních vztahů při stratifikačních a mobilitních výzkumech má v podstatě dvojí účel: jednak poskytuje referenční výkladový rámec stratifikačních a mobilitních indikací (včetně vymezení jejich skutečné kompetence), jednak umožňuje empirické vyjadřování celku sociální

¹³ Jinými slovy: sociální struktura je výkladovým rámcem stratifikačních poznatků.

¹⁴ Právě ve strukturních vztazích je založen základní prostředek explikace a typologie statusových inkonzistencí. Na druhé straně však některé momenty agregace stratifikačních proměnných představují nosnou možnost pro zpracování strukturních vztahů, tedy vztahů mezi vztahy (jistě by bylo možné zavést pojem konzistence čili souladu strukturních vztahů apod.).

¹⁵ Jestliže je sociální mobilita (resp. její intragenerační typ) vázána na změnu určité proměnné na dané populaci v různých časových bodech, tedy přechodem od hodnot $V_{t_1}(P)$ k hodnotám $V_{t_2}(P)$ lze analogicky formulovat sociální změnu (resp. určitou její dimenzi) jako přechod od hodnot $R_{t_1}(X \times X)$ k hodnotám $R_{t_2}(X \times X)$, kde t_1 a t_2 značí časové okamžiky. Instrumentalizace sociálních změn, jejich deskripce a formy zpracování primárních informací o nich však nebudou prostými ana-

logiemi příslušných fází výzkumu sociálně mobilitních procesů.

¹⁶ Ve zmíněném článku Olsena a Tullyho je konstatováno, že pouze určité typy statusové inkonzistence (charakterizované vysokým stupněm dosaženého statusu a nízkým stupněm statusu ascribedového) ztlačují podporují politickou změnu. Autoři ve svém výkladu setrvávají pouze na úrovni empirického podchycení a ve výkladovém rámci sociologických proměnných. Nebylo by však bez zajímavosti dané zjištění „rozšířit do sociálně vztahové roviny“ analýzy (alespoň interpretačně, nebo dokonce i přímo empiricky, i když je evidentní obtížnost splnění podobného nároku).

¹⁷ Proces „sociální vztahy → permeabilita jako určitá derivovaná indikace souhrnu individuálních pohybů“ nemůže být prozkoumán, aniž klademe úkol empiricky postihnout reálné sociální vztahy, ať již přímými, či nepřímými způsoby.

структуры а зміны. І кдыж вырэшэнні гэтай значнай праблематыкі з'яўдаецца надалі адным з мэтаў марксісцкага сацыялагічнага ведавання, і кдыж ёсць неабходнасць мець напаміні Ленінскага мыслення, што людзі жылі па тысячы гадоў у пэўных сацыяльных сувязях, аніж о нях мелі прадставу а чыпалі іх іх падставу, не ёсць мажнэ павяжоват гэты ведацкы ўкол за нерэалізаватэльны чы павірат іх практычнай рэлеванцы.

Літэратура

- [1] Blalock, H. M. (ed.): *Causal Models in the Social Sciences*. New York 1971.
- [2] Bourbaki, N.: *Obščaja typologija*. Moskva 1958.
- [3] Jackman, R. W.: *Political Democracy and Social Equality: A Comparative Analysis*. American Sociological Review, Vol. 39, s. 29—45, 1974.
- [4] Lenin, V. I.: *Spisy I*, Svoboda, Praha 1951.
- [5] Olsen, M. E., Tully, J. C.: *Socioeconomic Status, Inconsistency and Preference for Political Change*. American Sociological Review, Vol. 37, s. 560—574, 1972.
- [6] Rutkevič, M. N. — Filipov, F. R.: *Socialnyje pemeščeniya*. Moskva 1970.
- [7] Shooster, Ch. N.: *Tests and Prediction: A System Analysis Approach*. Behavioral Science, Vol. 19, p. 2, s. 11—118, 1974.
- [8] Simon, H. A.: *Spurious Correlation: A Causal Interpretation*. Journal of the American Statistical Association, Vol. 49, s. 467—479, 1954.
- [9] Svalastoga, K.: *Gedanken zum internationalen. Vergleichen sozialer Mobilität*. In: Glass, D., König, R.: *Soziale Schichtung und soziale Mobilität*. Köln, Opladen 1961. *Social Differentiation*. In: Faris, R.: *Handbook of Modern Sociology*. Chicago 1964. *Measurement of Responsibility*. In: Social Science Information, Paris 1972.

Рэзюме

Харват Ф.: Сацыяльныя адношэнні а сацыялагічныя пераменныя: метадалагічнае рассуждэнне о канцэнтах стратіфікацыі а мабільнасці

В сацыялагічэскім ведаванні эмпірычэскае апісанне агульнай рэальнасці звязваецца с паняттнем пераменнай. Пад сацыялагічэскай пераменнай падразумевается ізабражэнне апрадэленага вырэза папуляцыі во множэство велічын данай пераменнай. Сацыялагічныя пераменныя не являються срдэством прамого ізамерэня сацыяльных адношэнь, каторыя, формально взятые, прэставляють ізабражэнне ізаследуемой папуляцыі, плі же апрадэленай сымстэмы іх частей в самой сёбя. Между тем как канцэнт сацыялагічэскай пераменнай імеет сзой чёлюю атражэнне агульнай рэальнасці по індывідуальным характэрыстам, категория сацыяльных адношэнь прэставляет выразітэльное сацыяльное

качэство а является основой для атражэння індывідуальной рэальнасці іза сацыяльных характэрыстам.

Эмпірычэскае атражэнне сацыяльных адношэнь при помощи сацыялагічэских пераменных по сущэству возможно двоякым аразом, а іменно, во-первых, посрдэством пераменных на аагратіраванной часті ізаследуемой папуляцыі (внэпннее ізамерэние), во-вторых, посрдэством пераменных, велічын каторых являются рэзультатом апрадэленаго канцэпса сацыяльных адношэнь (внэпннее ізамерэние).

Інтэрпрэтацыйнае іспользаванне і канкрэтнае эмпірычэскае атражэнне сацыяльных адношэнь в ізаследованиях стратіфікацыі а мабільнасці по сущэству імеет двоякую чёлю: во-первых, даёт рэфэрэнцыйныя рамкы тэкавання індывідуальных стратіфікацый а мабільнасці (вклячая тэчное апрадэленне іх рэальнасці канцэпцыі), во-вторых, атражэает возможность эмпірычэскаго выражэния чёлого сацыяльнай сруктуры а ізаменэня.

Summary

Charvát, F.: *Social Relations and Sociological Variables: Methodological Remark on Concepts of Stratification and Mobility*

In sociological knowledge, the empirical description of social reality is connected with the concept of the variable. The sociological variable is conceived as a mapping of a particular segment of the population into a set of values of the given variable. Sociological variables are not the means of direct measurement of social relations which, from the formal point of view, represent the mapping of the examined population — or a particular system of its parts — into itself. While the concept of the sociological variable is aimed at grasping social reality in terms of individual characteristics, the category of social relations represents an expressive social quality, thus providing a basis for grasping individual reality in terms of social characteristics.

In substance, the empirical comprehension of social relations with the help of sociological variables is possible in two ways: on the one hand, by means of variables on the aggregated part of the examined population (external measurement), and, on the other hand, by means of variables whose values represent the result of a particular set of social relations (internal measurement).

In substance, the interpretational use and concrete empirical descriptions of social relations in stratification and mobility research serve two purposes: on the one hand, they provide the explanatory reference frame of stratification and mobility indications (including the delimitation of their actual competence), and, on the other hand, they make possible the empirical expression of social structure and change as a whole.